

Mikä erottaa muodot *sisällä* ja *sisässä*? "Synonyymisten" muotojen analyysi.

Krista Ojutkangas ja Tuomas Huumo

Grammit eli vapaat kieliopilliset morfeemit ovat poikkeuksellisen monifunktioisia elementtejä, sillä monet niistä voivat toimia useissa tehtävissä, joissa niiden kieliopillinen funktio ja myös sanaluokka vaihtelevat. Sama grammi voi toimia esimerkiksi varsinaisena adpositiona, jonka täydennys on kieliopillisessa sijassa (*Panna maljakko pöydän päälle*), paikallissijamuotoisen seuralaisen kanssa esiintyvänä adpositiomaisena elementtinä (*Pukea takki lapselle päälle*), itsenäisenä adverbina (*Laittaa kone päälle*) sekä verbiin kiinteästi liittyvänä partikkelina (*Painaa päälle*).

Suomen grammeille on tyypillistä nominitaustaisuus sekä se, että niihin liittyy erilaisia sijapäätteitä – sekä vanhoja, kivettyneitä (*yli, kohden*) että nykykielessä produktiivisia (*päällä, päältä, päälle, päässä, päästä, päähän*) päätteitä. Paikallissijataivutus on kuitenkin grammeilla usein vajavaista: käytössä voi olla esimerkiksi ainoastaan sisä- muttei ulkosijamuotoja (*kyljessä, kyljestä, kylkeen*) tai erilaisia sekaparadigmoja, joissa esiintyy osin produktiivisia ja osin kivettyneitä muotoja (*takana, taakse, takaa*). Toisinaan jokin paradigman muoto saattaa puuttua: esimerkiksi illatiivi ja inessiivi ovat *vasta*-grammin produktiivisia muotoja (*Mennä jotakuta vastaan ~ Olla vastassa*), mutta elatiivi tuntuu selvästi marginaalisemmalta (*?Tulla vastasta*). Muutamilla grammeilla on olemassa koko sisä- ja ulkosijaparadigma, mutta sijasarjojen välinen merkitysero ei aina ole sama kuin substantiivien vastaavilla muodoilla (Alhoniemi 1988: 30). Esimerkiksi *pää*-grammin ulkosijamuodot ilmaisevat tyypillisesti vertikaalista sijaintia kiintopisteen yläpinnalla (*pöydän päällä ~ päältä ~ päälle*), kun taas sen sisäsijamuodot ilmaisevat sijaintia horisontaalisella akselilla (*pöydän päässä ~ päästä ~ päähän*; Suutari 2006). Myös *kuve*-grammilla (josta Ojutkangas 2001: 70) ja tässä tarkasteltavalla *sisä*-grammilla on täysi, kuusijäseninen paikallissijaparadigma. Toisinaan sisä- ja ulkosijojen merkityserot vaikuttavat lähes olemattomilta: esimerkiksi *sisä*-grammin kaikki paikallissijamuodot tuntuisivat ilmaisevan sijaintia suhteessa kiintopisteen (grammin seuralaisena esiintyvän sanan tarkoitteen) sisäpuoleen (*sisällä, sisältä, sisälle ~ sisässä, sisästä, sisään*). Täydellinen synonymia on kuitenkin kielissä häviävän harvinaista, ellei mahdotonta (ks. esim. Pustet 2003: 349–353).

Sijainti 'sisällä' perustuu säiliön käsitteeseen, joka on ihmiselle kehollisten kokemusten kautta keskeinen (esim. Lakoff 1987: 272–273, 284). Svoroun (2002: 135) 26 kielen otokseen perustuvan tutkimuksen mukaan on tavallista, että kielessä on useita eri grammeja 'sisällä' olemisen ilmaisemiseksi. Ojutkangas (2008) on selvittänyt tämän merkityksen kahden keskeisen ilmaisukeinon, *sisä*-grammin ja sisäpaikallissijojen, välistä suhdetta ja työnjakoa. Tässä artikkelissa pohdimme *sisä*-grammin paikallissijamuotoja ja niiden merkityssuhteita. Tavoitteenamme on selvittää, mitä merkitys- ja käyttöeroja grammin sisä- ja ulkosijamuotojen välillä mahdollisesti on. Tutkimme myös eri muotojen käyttöä aineistoissa ja niiden semanttisia eroja. Rajoitumme tarkastelemaan grammien spatiaalisia merkitystehtäviä, joten esimerkiksi temporaaliset ja abstraktit suhteet jäävät analyysin ulkopuolelle. Grammien morfologiaa on tutkittu jonkin verran lähinnä kieliopillistumisnäkökulmasta; mm. Svorou (2002) ja DeLancey (1997) käsittelevät sitä, miten rakenteessa pakollisten ainesten, kuten esimerkiksi kiintopisteen ilmaukseen liittyvän genetiivin ja grammiin liittyvän lokatiivisen tunnuksen, asema muuttuu grammien kieliopillistuessa. Näiden ainesten semantiikkaan he eivät kuitenkaan puutu.

Tutkimuksemme pohjautuu sekä kieli-intuition käyttöön ja tähän liittyvään itse tuotettujen esimerkkien analysointiin että aitoihin tekstiaineistoihin, joista olemme poimineet *sisä*-grammin esiintymiä. Perusaineistona toimii Lauseopin arkiston puhuttua kieltä edustava materiaali, ja täydentäviä hakuja on tehty internetistä. Artikkelimme yleisenä tavoitteena on pohtia sitä, millaisiin toisiaan täydentäviin tuloksiin näillä metodeilla voidaan päästä, sekä sitä, ovatko kielitajun käyttöön ja konkreettisen aineiston analyysiin perustuvien metodien tuottamat tulokset yhteensopivia vai eivät. Tästä syystä tuomme tarkastelussa paikoin esille myös sen, mitä kullakin metodilla on saavutettu. Koska *sisä*-grammin eri muotojen merkityserot ovat usein hienovaraisia, tarkastelussa on syytä käyttää eri metodeja – kielitaju toimii tällaisten erojen tarkastelussa vain tiettyyn rajaan asti, sillä mitä hienovaraisemmiksi erot käyvät, sitä epävarmimmiksi muuttuvat kielitajuun perustuvat arviot. Siksi kielitajun varassa operoiva analyysi tarvitsee tuekseen aitoa aineistoa. Toisaalta kielitajuun perustuva analyysi antaa vihjeitä siitä, mitä aineistosta kannattaa ryhtyä etsimään. Kielitajuun perustuva metodi on nähdäksemme vahvimmillaan pohdittaessa erilaisten kielessä käypien ilmaisujen (esim. minimiparien) merkityseroja, ei niinkään pohdittaessa sitä, missä kulloinkin kulkee kieliopillisuuden ja epäkieliopillisuuden raja, joka

tosiasias on epäselvä, sillä ilmausten hyväksyttävyyden on pikemminkin jatkumoluonteinen kuin jyrkkäraja ilmiö.¹

Tarkasteltavan *sisä*-grammin analyysi osoittaa, että elementin muotojen väliset erot liittyvät enemmänkin niiden käyttöaloihin kuin merkitysoppositioihin yksissä ja samoissa konteksteissa: tendenssinä on, että inessiivi- ja elatiivimuodot ovat käytöltään selvästi rajoituneempia kuin ulkosijamuodot sekä illatiivimuoto, joka on käypä useissa sellaisissakin tyypeissä, joihin muut sisäsijat eivät käy. Nämä semanttiset erot korreloivat hyvin muotojen esiintymisfrekvenssien kanssa, sillä sisäsijamuodoista juuri illatiivi on aineistoissa selvästi yleisin ja jopa frekventimpi kuin allatiivimuoto *sisälle*. Olo- ja erosijojen osalta tilanne on toinen, sillä niissä ulkosijat adessiivi ja ablatiivi ovat selvästi sisäsijoja inessiiviä ja elatiivia frekventimpinä.

Sisä-grammin ja paikallissijojen suhteesta

Jos *sisä*-grammin ulko- ja sisäsijaisia sarjoja lähestyy sijojen omien merkitysten kannalta, saattaa koko ulkosijaisten muotojen olemassaolo vaikuttaa yllättävältä. Spatiaalisessa merkityksessään suomen ulkosijojen on yleensä katsottu ilmaisevan joko 'päällä' tai 'läheisyydessä' sijaitsemista, ja ne ovat selvässä merkitysoppositiossa sisäsijojen kanssa, jotka ilmaisevat sijaintia tyyppillisesti kolmiulotteiseksi hahmottuvan tilan sisäpuolella. Kognitiivisen kieliopin termin voi siis sanoa, että kiintopisteen samuudesta huolimatta sisä- ja ulkosijat ilmaisevat erilaisia *hakualueita* (engl. *search domain*; ks. Langacker 1987: 286). Hakualueella tarkoitetaan sitä (kiintopisteeseen suhteutettua) aluetta, jolla muuttuja sijaitsee. Esimerkiksi lauseessa *Pallo on laatikolla* hakualue voi sijaita joko laatikon päällä tai sen läheisyydessä, lauseessa *Pallo on laatikossa* taas laatikon sisäpuolella. Kun *sisä*-grammin kanta kuitenkin jo itsessään ilmaisee nimenomaan sisäpuolella sijaitsemista, voi kannan yhdistyminen ulkosijaan tuntua paradoksaaliselta: miten kannan merkityksen sisäisyyden ja sijan merkityksen ulkoisuuden näkökulmat yhdistyvät keskenään – mikä on se "sisäpuolen ulkopuoli", jota *sisä*-grammin ulkosijan voisi olettaa ilmaisevan? Toisaalta *sisä*-grammin mahdollisuus esiintyä sisäsijoissa saattaa puolestaan vaikuttaa

---

¹ Myös Pustet (2003) on yhdistänyt eri-ikäisiin tekstiaineistoihin pohjautuvaa tutkimusta ja kyselymenetelmää selvittäessään lakotan kielen täysin synonyymisinä pidettyjen, yleisesti lokaatiota ilmaisevien *él*- ja *ektá*-postpositioiden merkitystä. Hän osoittaa, että postpositioiden erona on painotus ilmaista staattista sijaintia (*él*) ja liikettä (*ektá*). Rood (2003) puolestaan kommentoi näitä postpositioita introspektiivisesti käyttäen.

redundantilta. Kun kanta itsessään jo ilmaisee sisäsijaintia, niin miksi siihen pitää lisätä vielä "samanlaista" suhdetta kuvaava paikallissijapäätte? *Sisä*-grammi onkin grammien joukossa erikoistapaus sikäli, että sen tehtävät tulevat hyvin lähelle paikallissijojen omia tehtäviä, nimittäin sisä- tai ulkosijainnin ilmaisemista. Grammien tyypillisempi funktio on ilmaista sijaintia suhteessa erilaisiin akseleihin (*edessä, takana, päällä, alla* jne.), ja tässä suhteessa niillä on melko selvä työnjako paikallissijojen kanssa. Lisäksi *sisä*-grammi lienee grammeista ainoa, joka ensisijaisena tehtävänä ilmaisee nimenomaan kiintopisteen sisäpuolista sijaintia; muut grammit suhteuttavat muuttujan yleensä kiintopisteen ulkopuoleen². (Huumo & Ojutkangas 2006; Ojutkangas 2005, 2006, 2008.)

Sisä-grammin ja suomen sisäsijojen funktiota tarkastellessaan Ojutkangas (2008) toteaa, että näillä elementeillä on melko selvä työnjako. Sisäsijat ovat merkitykseltään polyseemisempia kuin grammit, jotka ilmaisevat nimenomaan sijaintia kiintopisteen sisäpuolella. Sisäsijoilla on tehtävinään ilmaista mm. kiinteää yhteyttä (*Tarra on seinässä*) tai tavanomaista spatiaalista suhdetta, johon jollakin tavoin liittyy sisältyvyys (*Tupakka on suussa*). Grammeja taas käytetään tyypillisimmin kuvaamaan tilanteita, joissa suhde muuttujan ja kiintopisteen välillä on jollain tavalla erityinen (*Tupakka on suun sisällä*).³ *Sisä*-grammin muotoja käytetäänkin juuri konteksteissa, joissa pelkkä sisäsija voisi polyseemisuutensa vuoksi synnyttää väärän tulkinnan. Grammin avulla puhuja voi ilmaista sisällymistä esimerkiksi silloin, kun pelkkä sisäsija tulkittaisiin kiinteän yhteyden ilmaukseksi (*kivi maassa ~ maan sisällä*), ja silloin, kun kiintopiste on luonteeltaan ei-säiliömäinen ja sisäsijan ilmaisema suhde hahmottuisi toisenlaiseksi (*Tikka on puussa* 'puun oksiston muodostaman sfäärimäisen kiintopisteen rajojen sisäpuolella' ~ *puun sisällä* esim. 'puun rungon sisäpuolella olevassa kolossa').

Yleensä grammiksi kielipillistuvan (substantiivin) paikallissijamuodon ajatellaan ottavan kokonaisuutena itselleen suhteen ilmaisemisen funktion, joka alun perin oli vain sijapäätteellä

---

² Kuten Sananjalan nimetön arvioitsija huomauttaa, eräät muutkin grammit, esimerkiksi *keskellä*, tulevat joissakin käytöissään lähelle tätä merkitystä (*metsän keskellä ~ sisällä*). Merkitysten läheisyys lienee suurimmillaan silloin, kun kiintopiste on säiliömäinen tai muu kolmiulotteiseksi hahmottuva tarkoite; esimerkiksi oliopaljoudesta koostuvan (monikkomuodolla ilmaistavan) kiintopisteen yhteydessä yhtäläisyys häviää (*talojen keskellä ~ sisällä*).

³ Pawlak (2003: 248–249) toteaa, että hausassakin kiintopisteelle tavanomaisia ja poikkeuksellisia sijaintisuhteita ilmaistaan eri keinoin; tavanomaisten suhteiden ilmaisu voi jopa olla vain kiintopisteen ilmaisevan substantiivin varassa.

(esim. Ojutkangas 2001: 46). Tämän tapahtuessa voi ajatella myös paikallissijan tehtävän hämärtyvän. Tätä tukee se Alhoniemen (1988: 32) havainto, että grammien paikallissijapäätteiden funktiot ovat usein varsin erilaisia kuin tavallisten substantiivien ja että mm. sisä- ja ulkosijojen merkitysero voi grammeissa neutraalistua. *Sisä*-grammin eri muotojen välistä eroa onkin vaikea määritellä, ja sanakirjoissa ja tutkimuksessa muodot on esitetty usein keskenään synonyymisina (NS; KS; Alhoniemi mas.). Kognitiivisen kielitieteen yksi peruslähtökohta taas on, että muodon ero heijastaa aina merkityseroa, jolloin myös *sisä*-grammin ulko- ja sisäsijamuodoilla tulisi olla semanttista työnjakoa. Tutkimuksemme yhtenä tavoitteena onkin tarkastella *sisä*-grammin sijapäätteen tehtäviä paikallissijojen omiin tehtäviin verrattuna.

Grammin eri muotojen tehtäviä kannattaa nähdäksemme lähteä selvittämään siitä, miten grammin ilmaisema hakualue, siis kiintopisteen sisäpuoli, kulloinkin hahmottuu ja onko *sisä*-grammin omien sisä- ja ulkosijamuotojen välille löydettävissä merkityseroja, kun huomioon otetaan erilaisten kiintopisteiden laatu ja sijaintisuhteen erilaiset käsitteistykset. On selvää, että kiintopiste osallistuu spatiaalisen suhteen käsitteistykseen ja vaikuttaa siten siihen, kuinka hakualue määräytyy ja kuinka sijaintisuhdetta kuvataan. Sijaintia ei myöskään ilmaista yksin grammilla vaan vähintään muuttujan ja kiintopisteen ilmausten ja grammin voimin, usein laajemmankin kontekstin avulla (vrt. Sinha & Kuteva 1995; Talmy 2000: 312; Ojutkangas 2008: 393).

Seuraavassa tarkastelemme grammin eri muotoja käyttöparadigman ja yksityiskohtaisen merkitysanalyysin avulla. Esittelemme ensin grammin käyttöparadigmaa aineiston valossa ja sen jälkeen ryhdymme pohtimaan sitä, millaiset ilmiöt selittävät käyttöparadigmaa ja millaisia kieliopillisia sekä semanttisia seikkoja käyttöparadigman muodostumiseen liittyy. Merkitysanalyysi perustuu lähinnä itse tuotettujen esimerkkien ja minimiparien käyttöön, mutta täydennämme sitä internetistä tehtyjen täsmähakujen avulla.

Sisä-grammin käyttöparadigma

Sisä-grammeilla on sekä sisä- että ulkosijaiset muodot, joita perusaineistossamme esiintyy seuraavan taulukon kuvaamaan tapaan:

	OLOSIIJA	EROSIIJA	TULOSIIJA
SISÄ	inessiivi <i>sisäissä</i> 49	elatiivi <i>sisästä</i> 6	illatiivi <i>sisään</i> 139
ULKO	adessiivi <i>sisällä</i> 51	ablatiivi <i>sisältä</i> 18	allatiivi <i>sisälle</i> 97

Taulukko 1. Lauseopin arkiston materiaaliin pohjautuvan perusaineiston *sisä*-grammin esiintymät sijamuodoittain.

Aineistossa *sisä*-grammin frekventeimpien muotojen käyttöparadigma muodostuu siis illatiivista *sisään*, esiintymismääriltään tasaväkisistä inessiivistä *sisäissä* ja adessiivista *sisällä* sekä ablatiivista *sisältä*, joskin erosijaesiintymiä on kaikkiaan huomattavasti vähemmän kuin tulo- ja olosijoja. Allatiivi *sisälle* on illatiivia harvinaisempi mutta silti varsin frekventti, ja vastaavasti elatiivi *sisästä* on harvinaisempi kuin ablatiivi *sisältä*. Ulkosijaisten muotojen käytöstä on syytä mainita, että niillä – samoin kuin sisäsija illatiivilla – on hyvin frekventti tehtävä ilmaista itsenäistä adverbimerkitystä 'kotona, talossa, rakennuksessa', jota grammin inessiivi- ja elatiivimuodot taas eivät normaalisti ilmaise.

Vertailuna pienen aineistomme lähiluvulle on kiinnostavaa tarkastella myös Google-haun antamia tuloksia eri muotojen määristä (taulukko 2). Tämä on tietenkin vain suuntaa antava ja karkea tulos, koska pelkkä haku ei kerro mitään muotojen merkityksestä eikä kieliopillisesta tehtävästä. 'Kotona, talossa, rakennuksessa' -merkitys vaikuttaa luonnollisesti Google-haunkin

ulkosijaisten muotojen tuloksessa. Illatiiviosumien valtava määrä taas johtuu suurelta osin tietokonekielen *kirjautua sisään* -fraasista.

	OLOSIIJA	EROSIIJA	TULOSIIJA
SISÄ	inessiivi <i>sisässä</i> 48 200	elatiivi <i>sisästä</i> 38 500	illatiivi <i>sisään</i> 11 200 000
ULKO	adessiivi <i>sisällä</i> 3 490 000	ablatiivi <i>sisältä</i> 505 000	allatiivi <i>sisälle</i> 598 000

Taulukko 2. Google-haun (12.5.2010) tulokset *sisä*-grammin eri sijamuotojen määristä.

Taulukosta ilmenee huomattava frekvenssiero ensinnäkin suuntaisuuden suhteen: erosijaisia muotoja on runsaat puoli miljoonaa, olosijaisia kolme ja puoli miljoonaa ja tulosijaisia lähes 12 miljoonaa. Jos tätä vertaa suomen paikallissijojen yleiseen tekstifrekvenssiin, voi huomata, että eri suuntaisuutta ilmaisevien muotojen suhteelliset osuudet eroavat grammilla enemmän kuin paikallissijoilla ylipäätään. Ison suomen kieliopin mukaan (ISK s. 1179) paikallissijojen osuudet tekstiaineistossa ovat seuraavat:

Illatiivi 6,1 %

Inessiivi 5,8 %

Elatiivi 4,0 %

Adessiivi 4,0 %

Allatiivi 2,2 %

Ablatiivi 1,0 %

Frekvenssejä verrattaessa on syytä muistaa, että ISK:ssa mukana ovat sijojen kaikki esiintymät, omassa perusaineistossamme (taulukko 1) taas ainoastaan grammien spatiaaliset käytöt. Google-

aineistossa (taulukko 2) ovat kaikki hakukoneen löytämät esiintymät. ISK:n tiedoista voi nähdä, että sisäsijat ovat ulkosijoja yleisempiä kaikissa suuntafunktioissa. Erosijojen vähäisempi frekvenssi tulo- ja olosijoihin nähden näkyy samoin ISK:n aineistossa, mutta erot eivät ole läheskään niin huomattavia kuin *sisä*-grammin muotojen vastaavat erot Google-aineistossa. ISK:n mukaan olosijoja käytetään hiivenen enemmän kuin tulosijoja, päinvastoin kuin Google-aineistossa. Vaikka havainto tarvitsisikin tuekseen laajemman tilastollisen tutkimuksen yhdestä ja samasta aineistosta, ero näyttäisi ainakin viittaavan siihen, että *sisä*-grammi on koko paikallissijasysteemiä vahvemmin erikoistunut tulosijaisuuteen.

***Sisä*-grammin ulko- ja sisäsijamuotojen eroja**

Kuten edellä tekemämme tarkastelu osoitti, *sisä*-grammin paikallissijasjarjat ovat käyttöfrekvensseiltään sekoittuneet niin, että tulosijaisista muodoista hallitsee sisäsijainen *sisään*-illatiivi, olo- ja erosijamuotojen hallitsevia variantteja taas ovat ulkosijaiset *sisällä*-adessiivi ja *sisältä*-ablatiivi. Täysin käyviä ovat kuitenkin myös allatiivi *sisälle* sekä inessiivi *sisässä* ja elatiivi *sisästä*. Sisäsijamuotojen frekvenssin voi nähdä kuitenkin ennakoivan seikkaa, jota tarkastelemme yksityiskohtaisemmin tuonnempana: illatiivimuoto *sisään* on paradigman perusmuoto, eivätkä sitä koske monet sellaiset rajoitukset, jotka vaikuttavat muiden sisäsijaisten muotojen käyttöön. Ulkosijainen paradigma taas näyttää toimivan enemmän kokonaisuutena ja yhtenäisten ehtojen mukaan, ja sen käyttöala on kokonaisuudessaan sisäsijojen käyttöalaa laajempi. Seuraavaksi ryhdymme tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin *sisä*-grammin sisä- ja ulkosijamuotojen suhteita. Tarkastelemme ensin muotojen kieliopillisia eroja tekstiaineiston valossa ja sitten niiden semanttisia eroja ensisijaisesti omasta kielitajustamme lähtevän analyysin valossa.

Kieliopillisia eroja

Sisä-grammilla on suomen grammeille tyypilliseen tapaan monenlaisia kieliopillisia käyttöjä. Ne voivat ensinnäkin esiintyä tyypillisinä postpositioina genetiivimuotoisen täydennyksen jäljessä (*talon sisällä*, *laatikon sisässä*), jolloin niiden tehtävänä konstruktiossa on ilmaista lokaalista suhdetta genetiivimuotoisen kiintopisteen ja jonkin lausekontekstissa spesifioitavan muuttujan

välillä. Kaikki *sisä*-grammin muodot voivat esiintyä myös itsenäisinä adverbeina ilman (välittömässä läheisyydessä olevaa) seuralaista, esim. *Juoksi sisään ~ sisälle; Pysyi sisällä ~ sisässä; Avasi kuoren ja otti sisältä ~ sisästä kortin*. Jotkin *sisä*-grammin käytöt tulevat lähelle verbipartikkelin funktiota, esim. *kirjautua sisään* (tietokoneeseen).

Adpositio- ja adverbikäytön väliin sijoittuu käyttötyyppi, jota nimitämme tässä *kvasiadpositioksi*: grammin yhteydessä esiintyy täydennykseen rinnastuva muoto (ISK:n termin *seuralainen*), joka ei kuitenkaan ole kieliopillisessa vaan paikallissijassa. Suomessa tyypillisiä kvasiadpositioita ovat esimerkiksi grammit *asti* ja *saakka* (näiden tehtävistä ks. Päiviö 2007), joiden kieliopillinen status on herättänyt paljon keskustelua: ne käyttäytyvät adpositiomaisesti mutta niiden seuralainen ei ole kieliopillisessa sijassa vaan paikallissijassa (*Hän juoksi kouluun asti*). Myös *sisä*-grammin eräitä muotoja voidaan käyttää kvasiadpositioina: *Juoksin sisään huoneeseen ~ huoneeseen sisään; Kissa istui jo sisällä kopassa ~ kopassa sisällä; Tämä johto tulee sisältä talosta ~ talosta sisältä*. Tällöin seuralaisen ja grammin järjestys vaihtelee, ja lokaalisia suhteita ilmaisevat sekä seuralaisen oma paikallissijapäätte että grammi (ks. myös Grünthal 2003: 70). Kvasiadpositiomainen *sisä*-grammi voi toisinaan esiintyä lauseessa myös paikallissijamuodosta erillään: *Kopissa on koira sisällä; Taloon meni poliisi sisään*. *Sisä*-grammin eri muodoista kvasiadposition tehtävään eivät (substansiivilla ilmaistavan kiintopisteen yhteydessä) tunnu sopivan inessiivi- ja elatiivimuodot: esimerkiksi **Istuu talossa sisässä* ja **Tuli sisästä talosta* vaikuttavat kielenvastaisilta. Grammin sisäsijamuotojen joukossa vain illatiivi näyttää toisin sanoen mahdolliselta tällaisessa tehtävässä. Mikäli seuralainen on paikallissijainen demonstratiivi, on tämän ja grammin järjestys kiinteä mutta grammin kaikki muodot ovat käypiä (*Meni sinne sisään ~ sisälle; Istuu siellä sisällä ~ sisässä; Tuli sieltä sisältä ~ sisästä*). Kvasiadpositiokäytössä on kyse grammin ja substansiivin tai demonstratiivin ja grammin muodostamista kiinteistä appositionarakenteista (ISK s. 658, 716, 1009–1011).

Rajat tällaisten eri rakenteissa esiintyvien grammien välillä ovat liukuvia, ja toisaalta kunkin rakennetyypin sisällä voi erottaa prototyyppejä ja vähemmän prototyyppejä käyttöjä. Kiintopisteen ilmaisemisen funktio jakautuu elementtien välillä eri tavoin eri ilmaistyypeissä: adpositiorakenteessa tämä tehtävä on selvimmin adposition täydennyksellä, kun taas grammi itse ilmaisee suhdetta muuttujan ja kiintopisteen välillä. Grammin kieliopillisen itsenäisyyden

kasvaessa sen vastuu myös kiintopisteen ilmaisemisesta lisääntyy (ks. Ojutkangas 2008: 394–397). Vastaavasti hakualueen ilmaisemisen tehtävä vaihtelee rakenteiden välillä: tyypillisessä adpositiorakenteessa hakualuetta ilmaisee ensisijaisesti grammi, kvasiadpositiorakenteessa sen määrittämiseen osallistuu myös seuralaisen oma sijapäätte. Grammin eri kieliopillisten funktioiden esiintymämäärät perusaineistossamme selviävät alla olevasta taulukosta 3.

	inessiivi	elatiivi	illatiivi	adessiivi	ablatiivi	allatiivi	yht.
adpositio	27	3	55	12	1	14	112
kvasi- adpositio	6	2	36	12	7	33	96
adverbi	16	1	58	27	10	50	162
yht.	49	6	139	51	18	97	370

Taulukko 3. Lauseopin arkiston materiaaliin pohjautuvan perusaineiston *sisä*-grammin sijamuotojen kieliopilliset tehtävät.

Kieliopillisen käytön perusteella *sisä*-grammin eri muodoilla näyttäisi siis olevan ensinnäkin sellainen ero, että kaikkia ulkosijamuotoja käytetään yleisemmin adverbeina kuin adpositioina. Sisäsijat taas jakautuvat näiden kieliopillisten tehtävien kesken niin, että inessiivimuoto esiintyy yleisimmin adpositiona, illatiivilla eri funktiot ovat yhtä yleisiä, ja elatiiviesiintymiä puolestaan on niin vähän, että niiden jakaumasta ei aineiston perusteella voi sanoa mitään. Vaikka yleensä *sisä*- ja ulkosijojen tavanomainen ero ei postpositioissa tai adverbeissa pädekään (Alhoniemi 1988: 30), voisi havaitun eron silti ajatella motivoituvan ulkosijojen merkityksen "ulkokohtaisuudesta", joka siis sopisi yhteen itsenäisen adverbien funktion kanssa. Adverbilla sijaintisuhdetta nimittäin ei kiintopisteen ilmauksen puuttumisen takia kuvata yhtä tarkasti kuin adpositiolla. Tällöin höllempää, ulkokohtaisempaa suhdetta ilmaiseva ulkosija toimisi vähemmän tarkan kuvauksen välineenä, ja kiinteämpää suhdetta ilmaisevaa sisäsijaa käytettäisiin

yksityiskohtaisemmassa kuvauksessa. Toisaalta aineisto on pieni, joten on myös mahdollista, että tässä on kyse sattumasta.

Taulukosta 3 ilmenevät myös eri sijamuotojen käytöt kvasiadposition tehtävässä, joka puolestaan näyttää hieman suosivan tulosijoja. Sitä vastoin inessiivi- ja elatiivimuotoja käytetään perusaineistossamme vain harvoin kvasiadposition tehtävässä, ja tällöin niiden seuralaisena esiintyy aina demonstratiivi. Konstruktiossa, jossa kvasiadpositio esiintyy demonstratiivin kera, sen tehtävä on itsenäisempi kuin substantiiviseuralaisen kanssa esiintyvällä kvasiadpositiolla. Demonstratiivin kera esiintyvä kvasiadpositio lähestyy grammin tehtävien jatkumolla itsenäistä adverbia, kuten seuraavissa esimerkeissä 1 ja 2.

(1) KK 'Siihem 'mallinem 'minkä "nykyjäniq ov 'voan 'tuota voan se 'oli voa "semmonen/ 'iso"töne 'isosta "rattaasta oli ne 'rattoat ja 'sitte "hammas'rattaatha tässä 'oli ja tuota/ 'siivet *siellä "sisässä* joka oli/ 'puhalti sitä 'pölyä 'poes. (LA Sotkamo 7511 644)

(2) Kaikissa asuntoloissakaan ei kuitenkaan ollut automaattisesti Internetiä, mutta Poitiers'ssa on paljon nettikahviloita ja jos itsellä on kannettava (ja *siinä sisässä* mahdollisuus kytkeytyä langattomaan verkkoon) esimerkiksi kampuksella oli mahdollisuus päästä nettiin myös omalla koneella.

(http://www.jyu.fi/hallinto/intl/opiskelijalle/opiskelu_ulkomailla/vaihtoraportit/poitiers/25.3.2010)

Sekä perusaineistoon että kielitajuun perustuvan tarkastelun näkökulmasta substantiiviseuralaisen kanssa esiintyvät inessiivi- ja elatiivimuotoiset kvasiadpositiot ovat vastahankaisia, esim. *?Sähköjohto tulee sisästä talosta, ?Kissa istuu jo kopassa sisässä*. Hakukone Google kuitenkin löytää myös tällaisia esiintymiä; esimerkki 3 on saatu hakemalla sanayhdistelmää *koneessa sisässä*.

(3) Se on varsinkin mukava ominaisuus, että jos nauhotat canalilta jotain, pitää canalin kortti olla *koneessa sisässä*, jos sitä tallennetta joskus haluat katsoa.

(<http://matkapuhelininfo.com/keskustelu/showthread.php?p=696413> 25.3.2010)

Kieliopillisten erojen tarkastelun voi tiivistää samaan seikkaan, joka näkyi jo muotojen frekvensseissäkin: inessiivi- ja elatiivimuodot erottuvat muista muodoista kapeamman käyttöalansa puolesta. Olisiko syynä se, että kielessä vierotaan näin redundantteja rakenteita? Kuten edellä mainittiin, *sisä*-grammin sisäsijaiset muodot ovat itsessään kahden samalle merkitysalueelle kuuluvan elementin yhdistelmiä, ja kun tämä liittyy vielä sisäsijaiseen seuralaiseen, on redundanssi liian vahvaa. Sama tendenssi tulee esiin myös seuraavassa luvussa, jossa selvitetään *sisä*-grammin eri paikallissijamuotojen merkityseroja erilaisten kiintopisteiden yhteydessä.

Merkityseroja

Tässä luvussa ensisijaisena metodina on tutkijan oman kielitajun käyttö ja minimipariesimerkkeihin perustuva merkityserojen havainnointi. On kuitenkin syytä huomauttaa, että *sisä*-grammin sisä- ja ulkosijojen erot ovat niin hienovaraisia, että kielitajuun pohjaava analyysi ei aina pysty osoittamaan suoranaisia minimipareja, joissa sisä- ja ulkosijamuotojen merkitysero olisi yksiselitteinen tai joissa jompikumpi muoto olisi selvästi kielenvastainen; kyse on useimmiten vivahde-eroista. Tästä huolimatta muutamia varsin selviäkin eroja eri kiintopistetyyppien välillä voidaan löytää.⁴ Tavoitteena on ennen kaikkea selvittää, millaiset kiintopisteet vierovat inessiivi- ja elatiivimuotoja, ja toisaalta hahmotella, millaisia muita huomioita eri paradigmoja edustavien grammien käytöstä voi tehdä. Kunkin kiintopistetyypin yhteydessä täydennämme kielitajuun perustuvaa pohdintaa internethauin.

Yhtä selkeää, läpi erilaisten tapausten johdonmukaisesti ulottuvaa eroa sisä- ja ulkosijaisten grammien välillä ei näyttäisi olevan. Sitä vastoin voidaan havaita erilaisia käyttöeroja, jotka liittyvät lähinnä grammin eri muotojen yhteensopivuuteen erilaisten kiintopisteilmausten kanssa. Samanlainen sijamuotojen merkityserojen epäsystemaattisuus koskee Onikki-Rantajääskön (2001) mukaan myös paikallissijaisia olotilanilmauksia (esim. tyyppiä *hämillään, noloissaan*),

---

⁴ Kiintopistetyyppien vaikutusta spatiaalisten suhteiden ilmaissuhteisiin ovat eri metodein tutkineet mm. Liu (2003, mandariinikiinan eräät lokatiiviset verbit, laaja tekstikorpus) ja Coventry & Prat-Sala (2001, englannin *in*- ja *on*-prepositiot, kokeellisin menetelmin).

jotka ovat hieman kieliopillisten grammien tapaan kiteytyneitä rakenteita ja joille paikallissijasarjan vaihtelu on samoin ominaista. Sijasarjojen merkityseroa ei olotilanilmauksissakaan käytetä johdonmukaisesti johonkin tiettyyn tehtävään, koska olotilan kuvauksessa riittää suunnan ilmaiseminen eli tieto siitä, onko kyse tilaan tulemisesta, tilassa olemisesta vai tilasta poistumisesta. Yksiselitteistä sijasarjojen vaihtelua motivoivaa tekijää ei liene löydettävissä, vaikka sijasarjan perusmerkityksen ja olotilanilmauksen merkityksen välillä onkin erilaisia esimerkiksi metaforaan perustuvia kytköksiä (mts. 84–85, 120–123, 133–138). Yksi seikka, joka *sisä*-grammissa vaikuttaa useiden merkityserojen taustalla, lienee sisäsijalle tyypillinen mutta ulkosijalta puuttuva funktio ilmaista kiinteää suhdetta muuttujan ja kiintopisteen pinnan välillä (tyyppi *Kuva on seinällä ~ seinässä*).

Seuraavassa tarkastelemme *sisä*-grammin eri muotojen käyttämahdollisuuksia erilaisten kiintopisteilmausten yhteydessä. Lähtökohtana on, että kaikkia *sisä*-grammin muotoja on mahdollista käyttää silloin, kun kuvattavan tilanteen kiintopisteenä on tavanomainen säiliö (ks. Ojutkangas 2008: 385–386). Niinpä haemme tässä sellaisia tyyppisiä, joissa kiintopiste ei ole yksiselitteisesti säiliömäinen. Pääasiassa käytämme esimerkeissämme adpositiorakenteita, joissa grammin ja sen seuralaisen suhde on kiinteä. Koska sisäsijamuotoja käytetään kvasiadpositioina vain vähän, tämä ilmaustyyppi rajautuu pois tarkastelusta, jonka huomion kohteena ovat juuri grammien *sisä*- ja ulkosijamuotojen merkityserot. Emme myöskään käsittele adverbikäyttöä, koska adverbien yhteydessä kiintopistettä ei välttämättä ilmaista lainkaan.

1) Rajattu kaksiulotteinen pinta kiintopisteenä

Yksi semanttinen rajoitus, joka erottaa *sisä*-grammin paradigmoja toisistaan, on mahdollisuus käyttää muotoja kuvaamaan muuttujan sijaintia suhteessa sellaiseen kaksiulotteiseen kiintopisteeseen (pintaan), jota ympäröi jonkinlainen raja. Koska kiintopistettä koskeva käsitteistys ei ole säiliömäinen (eikä tilanteessa siten ole prototyypistä "sisäpuolta"), grammin avulla kuvataan hakualueen sijaintia rajojen ympäröimän pinnan päällä. Toisaalta voi ajatella, että kaksiulotteista kiintopistettä ympäröivät rajat mahdollistavat myös kiintopisteen kolmiulotteisen käsitteistyksen (vrt. Alhoniemen 1979: 94 käsittelemiin minimiparityyppeihin *paistaa pannulla ~ pannussa*), mikä puolestaan mahdollistaa *sisä*-grammien käytön niiden

yhteydessä ylipäänsä. Tällaisten ilmausten yhteydessä ulkosijaiset grammit ovat selvästi sisäsijaisia luontevampia, ja toisinaan inessiivi- ja elatiivimuodot tuntuvat suorastaan mahdottomilta, esim. *Pelaajien on pysyttävä koko ottelun ajan kentän sisällä ~ *?sisässä; Nyrkkeilijät eivät saa poistua kehän sisältä ~ ?sisästä; Sähköpaimen pitää lehmät laitumen sisällä ~ *sisässä*. Tällaisissa yhteyksissä muutoin produktiivinen illatiivikaan ei aina tunnu luontevalta, esim. *Yleisö alkoi hurrata vasta pelaajien ehtiessä kentän sisälle ~ ?sisään; Koira paimensi lehmät laitumen sisälle ~ ?sisään* (illatiivimuotoja käsittelemme lisää hieman edempänä). Kaikkiaan näyttää siis siltä, että vaikka puheena oleva kiintopistetyyppi mahdollistaakin tietyin ehdoin kolmiulotteisen käsitteistyksen, tämä kolmiulotteisuus ei kuitenkaan ole grammin inessiivi- ja elatiivimuodoille riittävän vahva. Illatiiville se kuitenkin voi olla riittävää.

Reunoiltaan osin rajattuja, pintamaisia kiintopisteitä edustavat myös erilaiset väylän ilmaukset (*tie, väylä, rata*), joiden yhteydessä usein implikoituu muuttujan liike. *Sisä*-grammilla ilmaistavana hakualueena on nyt väylän reunojen välinen tila, jossa (tyypillisesti liikkeessä oleva) muuttuja pysyy (lateraalisesti). Toisin kuin kaikista suunnista rajatut kiintopistetyypit (esim. *kenttä, laidun*), väylät ovat rajaamattomia liikkeen suuntaisen ulottuvuutensa suhteen. Tällöinkin *sisä*-grammin ulkosijaiset muodot mutta lisäksi myös illatiivi tuntuvat inessiiviä ja elatiivia selvästi luontevammilta, esim. *Tankkeria kehotettiin pysymään laivaväylän sisällä ~ ?sisässä; Mutkassa kilpailijan pyörä ajautui pois radan sisältä ~ ?sisästä*; illatiivi kuitenkin käy: *Lentokone laskeutui juuri ja juuri kiitoradan sisälle ~ sisään*.

Tämä *sisä*-grammin inessiivi- ja elatiivimuotojen sekä ulkosijamuotojen välinen oppositio näyttää osittain korreloivan substantiivien omien paikallissijamuotojen vastaavan opposition kanssa. Kaksiulotteista kiintopistettä ilmaisevien substantiivien yhteydessä nimittäin sisäsijojen käyttö ei yleensä ole luontevaa: pelaajat pelaavat *kentällä* eivätkä *kentässä*, juoksijat juoksevat *radalla* eivätkä *radassa*, ja lentokone rullaa *kiitoradalla* eikä *kiitoradassa*. Sisäsija voi toki ilmaista tällaisenkin kiintopisteen yhteydessä esimerkiksi kiinteää yhteyttä tai osan ja kokonaisuuden välistä suhdetta (*Tässä kiitoradassa on selvät linjamerkinnät ~ Kentässä on seitsemän pelialuetta*), mutta sen käyttö kuvaamaan tavanomaista itsenäisen muuttujan sijaintia hakualueella ei vaikuta luontevalta (vrt. Alhoniemi 1979: 94–95). Niinpä voi ajatella, että sama

sisäsijoja koskeva käyttörajoitus heijastuu *sisä*-grammin paikallissijataivutuksessa. *Sisä*-grammin inessiivi- ja elatiivimuotojen osalta tämä rajoitus tuntuu erityisen selvältä, vaikka joitakin esimerkkien 4–5 kaltaisia tapauksia voikin Google-haulla löytää:

(4) Kotkassa on kahdeksan koirapuistoa. Ne ovat yleensä tiivisti rakennetun *alueen sisässä* tai vieressä. (Kotkan kaupunki, KuntaToimisto, 63893973.doc, 24.3.2010)

(5) Ensimmäisen maalinsa JäPS sai Pöxy-Masan hölmöilyn seurauksena kun ei Matti saanut palloa alimpana miehenä oman *16-alueen sisästä* pois ja kaveri kiitti riistolla ja tökkäisyllä etuylään. (<http://futisforum2.org/index.php?topic=86692.75> 29.3.2010)

Illatiivi *sisään* sen sijaan on paradigmastaan erkaantunut ja muita sisäsijamuotoja laajakäyttöisempi, mikä näkyy myös puheena olevan kiintopistetyypin yhteydessä.

Tarkastelemme ilmiötä seuraavaksi tarkemmin "kentään sisään" -fraasilla tehdyn Google-haun avulla. Google-hakumme tulokset painottuvat sisällöltään urheilulajien kuvauksiin, ja niistä käy ilmi, että kenttä voidaan itse asiassa käsitteistää useammallakin tavalla kolmiulotteisena, jolloin *sisä*-grammin illatiivimuotoakin on aivan mahdollista käyttää. Yksi mahdollisuus on, että kenttää ympäröivät aidat tms. itsessään muodostavat korkeusulottuvuuden, vaikka niitä ei suoraan mainittaisikaan, kuten esimerkissä 6.

(6) Kuja on jäänyt v. 1988 rakennetun Siikajoen *golf-kentän sisään*, mutta on edelleen käytössä. Pelikaudella kesäaikaan liikkumisessa tulee kuitenkin varoa ilmassa liikkuvia pelipalloja. (<http://www2.siikajoki.fi/historia/index.asp?id=6> 22.3.2010)

Toinen tapa antaa kentälle kolmas ulottuvuus on korkeus, joka muodostuu kentällä pelattavien lajien pelivälineiden liikkeistä – tämän tekijän vaikutusta voi nähdä myös esimerkissä 6, jossa kujan sijainnin kuvausta seuraavassa lausessa mainitaan ilmassa liikkuvat golfpallot. Myös seuraavat esimerkit *sisään*-illatiivimuodon käytöstä havainnollistavat tätä: niissä tilanteen kuvaus rakentaa tilasta kolmiulotteisen pallon lentokorkeuden (7) ja toisen pelaajan lyöntien syvyyden, korkeuden ja yläkierteisyyden (8) mainitsemisen avulla.

(7) Mitä vielä, vauhti loppui noin neljän metrin korkeudessa lähellä takarajaa ja [lentopallo] putosi kuin kivi *kentän sisään*. (<http://www.lentisvirrat.com/2010/02/21/yhta-maaliala/> 22.3.2010)

(8) Ei varmasti Andy olisi halunnut liki kahta erää juosta kolme metriä takarajan takana vastaanottavana osapuolena. Hän ei vain löytänyt mitään keinoja murtautua [tennis]*kentän sisään* sieltä, kun Rafa pommitti mielettömällä syvyydellä korkeita yläkierteisiä peruslyöntejään. (<http://www.urheilulehti.fi/keskustelu/viewtopic.php?f=24&t=682&start=10> 22.3.2010)

Kolmanneksi kolmas ulottuvuus voi olla syvyys, jolloin illatiivimuoto *sisään* tarkoittaa 'pintaan upotettuna', kuten esimerkissä 9. Huomattakoon, virkkeessä oleva *ns.*-lyhenne on tässä melko erikoisen sijaintisuhteen kuvauksessa mahdollista tulkita sekä *kenttä*-sanaa luonnehtivana että *kentän sisään* -ilmaisun loiventajana.

(9) – – [T]örmäsin melkoisen mielenkiintoisen näköiseen koripalloa, jenkkifutista ja ehkäpä vielä trampoliinihyppelyä sisällä pitäneeseen lajiin. – – [K]äytössä oli suunnilleen oikean näköinen koripallokenttä, jossa lähelle koria oli *ns. kentän sisään* asennettu trampoliineja. – – Koukku koko lajissa olivat juuri ne *kenttään* asennetut trampoliinit, joiden ansiosta pelaajat saattoivat tehdä ilmavia ja todella näyttäviä donkkeja.

(<http://keskustelu.jatkoaika.com/showthread.php?t=23001>, 22.3.2010)

Tässä tarkastelluissa tapauksissa keskeistä on siis olemukseltaan kaksiulotteisen kiintopisteen käsitteistäminen jollakin tavoin kolmiulotteisena. Grammin ulkosijaisia muotoja ja illatiivia voi tällaisten kiintopisteiden kuvausten yhteydessä käyttää, mutta inessiivin ja elatiivin sisäsjaisuuden voi olettaa vaativan kuvattavaksi tyypillisempää kiintopistesäiliötä. Ilmiö johdattaa seuraavana käsiteltävään kiintopistetyyppiin, sellaisiin säiliöihin, jotka ovat yläosastaan avoimia.

2) Yläosastaan avoimet säiliöt kiintopisteinä

Kiintopisteistä kaksi- ja kolmiulotteisuuden välimaastoon sijoittuvat mm. kaukalo ja kehä: niissä kaksiulotteista alaa reunustavat kiinteät aidat tekevät niistä kolmiulotteisia, siitä huolimatta että

niihin sijoittuva toiminta tapahtuukin nimenomaan kaksiulotteisella pinnalla. Kolmiulotteisen käsitteistyksen huomaa myös siinä, että peli pelataan *kaukalossa* ja ottelu *kehässä* (ei *kaukalolla* tai *kehällä*) – sisäsijan pakollisuus kertoo kolmiulotteisen käsitteistyksen konventionaalisuudesta. Mielenkiintoista on, että tämäntyyppisen kiintopisteen käsitteistys kaksi- tai kolmiulotteiseksi ei näytä kulkevan grammin sisällä aivan samoja linjoja kuin pelkän paikallissijan yhteydessä, sillä *sisä*-grammin muodoista tällaisten kiintopisteilmausten yhteyteen sopivat edellisen ryhmän tapaan parhaiten ulkosijaiset muodot ja illatiivi: *Ottelijat kättelivät vasta kehän sisällä ~ ?sisässä; Pelaajat hyppäsivät kaukalon sisältä ~ ?sisästä vaihtoitioon*. Tulosijoista allatiivi ja illatiivi vaikuttavat Google-haun perusteella hyvinkin tasaveroisilta ilmaisukeinoilta, kuten voi havaita esimerkeistä 10 ja 11, jotka ovat peräisin samalta verkkosivulta.

(10) P3-tallin puuhamies ja sekä Asikaista että myös kevyen välisarjan Juho Tolppolaa valmentava Pekka Mäki on niin ikään kaavaillut siirtymistä takaisin *kehän sisälle*. (<http://www.boxing.fi/sivu.php?lid=166> 24.3.2010)

(11) Steel Ring -tallin puuhamiehenä ja yhtenä Suomen aktiivisimmista ammattinyrkkeilypromootoreista tunnettu Markku Pirinen on päättänyt palata itse myös *kehän sisään* ottelumielessä. (<http://www.boxing.fi/sivu.php?lid=166> 24.3.2010)

Kaukalon ja kehän kaltaiset kiintopisteet lähestyvät sellaisia prototyyppisemmin säiliömäisiä, yläosastaan avoimia mutta selvästi kolmiulotteiseksi hahmottuvia tiloja kuten astioita, joiden ilmaukset ovat suomen sisäsijojen tyyppillistä käyttöaluetta (esim. *Taikina on kulhossa, Kukka kasvaa ruukussa*). Tällaisiakin kiintopisteitä kuvaavat ilmaukset tuntuvat usein vieroksuvan *sisä*-grammin inessiivi- ja elatiivimuotoja: *Taikina on kulhon sisällä ~ ?sisässä; Kukka rönnyli ruukun sisältä ~ ?sisästä pöydälle; Kaadoin taikinan kulhon sisälle ~ sisään*.

Grammeilla ilmaistaan tyyppillisesti tarkemmin kuvattavia sijaintisuhteita, kun taas paikallissijoilla kuvaus on suurpiirteisempi ja mahdollisesti monitulkintainenkin. Niinpä grammeja käytetään usein myös sellaisissa yhteyksissä, joissa ilmaistaan jonkinlaista kontrastia suhteessa toisiin muuttujan ja kiintopisteen välisiin sijaintisuhteisiin. (Ojutkangas 2006, 2008.)

Esimerkiksi sisäsijamuotoisen kiintopisteilmauksen sisältävä *Kukka kasvaa ruukussa* on neutraali tapa ilmaista kukan kasvupaikka, mutta *sisä*-grammin sisältävä *Kukka kasvaa ruukun sisällä* korostaa lokaliteetin rajoja ja kontrastoi sijainnin ulkopuolen kanssa. Usein molemmat sijaintivaihtoehdot on ilmaistu ekplisiittisestikin. Esimerkiksi seuraavassa lauseessa grammi ilmaisee, että kukkaruukut eivät sijaitse parvekkeen (joka voidaan ymmärtää myös edellä käsiteltyjen kehän ja kaukalon tapaiseksi tapaukseksi) rajojen ulkopuolella: *Osa kukkaruukuista roikkui kaiteen yli, loput olivat parvekkeen sisällä*. Huomattakoon, että pelkkä ulkosijamuoto *parvekkeella* olisi tässä liian epämääräinen ilmaisemaan tarkoitettua kontrastia. Silloin kun kontrastin ilmaiseminen on tärkeä osa sijainnin kuvausta, ovat *sisä*-grammin inessiivi- ja jopa elatiivimuodotkin toisinaan mahdollisia, kuten seuraavat Googlen löytämät tapaukset osoittavat (12–13):

(12) Tästä nälkä alkoi kasvaa ja huomasin myös, että Iitu nautti [koira]näyttelypaikoilla olemisesta. Ei ehkä niinkään [näyttely]kehän sisässä kuin ulkopuolella.
(<http://koti.mbnet.fi/iituska/arkisto/webmaster.htm> 24.3.2010)

(13) Omasta mielestäni IFK pystyy herättämään faninsa *muutenkin, kuin kehän sisästä* otetuilla otteilla. (<http://keskustelu.jatkoaika.com/showthread.php?t=5985> 24.3.2010)

Osoituksena siitä, miten varsin prototyypinen säiliökin on mahdollista käsitteistää myös pinnan näkökulmasta, toimii esimerkki (14), jossa *sisässä*-muoto kuvaa sisäsijan keskeisen merkityksen mukaisesti kiinteää yhteyttä kulhon sisäpinnan kanssa (vrt. *pinnassa on naarmuja*). Pinnan olennaisuus tilanteen käsitteistyksessä käy hyvin ilmi hieman laajemmasta tekstiyhteydestä, jossa puhutaan nimenomaan *sisäpinnasta*.

(14) Suosittelemme usean konepesun jälkeen pyyhkimään kevyesti öljytyllä rievulla *kulhon sisäpintaa* sen kunnon palauttamiseksi. Älä leikkaa mitään *kulhon sisässä*, jotta sen pinta säilyisi pitempään tarttumattomana. (<http://www.tefal.fi/NR/rdonlyres/F062BB4F-E03E-4BAA-9861-8965F790371F/13655/368112RiceCooker.pdf> 24.3.2010)

Tähän mennessä käsitellyt tapaukset osoittavat yhtäältä sen, että usein on mahdollista käsitteistää kuvattava tilanne monella tavalla, mikä johtaa valintaan erilaisten ilmaisukeinojen välillä (esim. kaksiulotteisempi *kentän sisällä* ja kolmiulotteisempi *kentän sisässä*). Toiseksi näkyviin tulee myös se seikka, että laajempi konteksti voi olla grammin eri muotojen käyttömahdollisuuksien kannalta ratkaisevaa (kontrastin ilmaiseminen kahden tai useammankin vaihtoehdon välillä); tällaisia yhteyksiä ei ole aivan helppo saada esiin pelkästään itse keksityin, irrallisoin esimerkein.

3) Tilaa ympäröivät rajat kiintopisteenä

Joskus kiintopisteilmaus viittaa rajatun tilan sijasta itse rajoihin, jotka ympäröivät tilaa. Tällainen *rajojen sisällä* -tyyppinen ilmaus kuvaa yleensä muuttujan sijaintia hakualueella, jota rajat ympäröivät. Sama sisäsijamuotojen käyttörajoitus, joka havaittiin edellä kaksiulotteisiksi pinnoiksi käsitteistettyjen kiintopisteiden yhteydessä, näyttää pätevän nytkin, sillä *sisä*-grammin ulkosijamuodot vaikuttavat inessiivisiä ja elatiivisiä luontevammilta lauseissa *Vankien on pysyttävä työmaan rajojen sisällä ~ ?sisässä, Lehmät pääsivät karkaamaan piikkilanka-aidan sisältä ~ ? sisästä*. Illatiivi erottuu jälleen muista sisäsijamuodoista: esimerkiksi lauseessa *Maalaus palautettiin museon seinien sisälle ~ sisään* molemmat vaihtoehdot tuntuvat käyvältä.

Toisinaan raja itse voidaan käsitteistää kolmiulotteisena, jolloin avautuu mahdollisuus sellaiseenkin tulkintaan, jossa hakualue sijaitsee rajan omalla alueella. Tällöin grammin *sisä*- ja ulkosijamuotojen välillä vallitsee sellainen ero, että ulkosijan ymmärretään pikemmin asettavan hakualueen kiintopisteen rajaamaan tilaan (edellisten esimerkkien tapaan), sisäsijan taas kiintopisteeseen itseensä, esim. *Muurin sisällä* ('muurin ympäröimällä alueella') *kasvaa sammalta ~ Muurin sisässä* ('muurissa') *kasvaa sammalta; Linnut pyrähtivät lentoon pensasaidan sisältä ~ Linnut pyrähtivät lentoon pensasaidan sisästä; Pensasaidan sisälle laskeutui varpusparvi ~ Pensasaidan sisään laskeutui varpusparvi*⁵. Jälkimmäinen

---

⁵ Seinät kuuluvat myös tähän kiintopisteiden tyyppiin, mutta jätämme sen tässä tarkastelun ulkopuolelle, koska ilmauksella *seinien sisässä ~ sisällä* tai *seinien sisälle ~ sisään* on myös kuvallista ja affektistakin käyttöä kodeista ja rakennuksista puhuttaessa. Google-hakujen perusteella tässä jaksossa luonnehdittu työnjako grammin *sisä*- ja ulkosijaisten muotojen kesken ei seinät-kiintopisteen yhteydessä tunnu toimivan. Tällainen idiosykraattisuus lienee osoitus *sisä*-grammin eri sijamuotoja koskevien rajoitusten tendenssimäisyydestä.

merkitystyyppi on erityisesti inessiivi- ja elatiivimuotojen ominta käyttöaluetta, kuten seuraavat Google-haulla löytyneet esimerkitkin osoittavat (15–16).

(15) Tiedän varmasti että kataja on ollut "hoitamattomana" 17 vuotta tuon *aidan sisässä*.

Katajassa ei ole yhtään vihreää ensimmäiseen kahteenmetriin.

(<http://www.kylahullutkulkurit.fi/forum/viewtopic.php?f=2&t=391&p=8734> 25.3.2010)

(16) Muurissa on itäpäädyn ylimmän kattotuolin tasossa kolo, joka on ilmeisesti muodostunut halkaisijaltaan noin kahdeksantuumaisen pyöreän pystytolpan lahottua *muurin sisästä* pois.

(http://arkkitehtuuri.tkk.fi/oppiuolit/arkhis/OPkurssit/A27_1243PDF/Sipoo_20081112_05.pdf, s. 47, 25.3.2010)

Kun rajan voi käsitteistää kolmiulotteisena, on edellisten esimerkkien mukainen tulkinta inessiivi- ja elatiivimuotoisten grammien merkityksestä nähdäksemme ensisijainen. Näissä tapauksissa grammin muodoilla on paljaiden sisäsijojen ominainen tehtävä ilmaista sisältyvyyttä ja siten kiinteämpää yhteyttä, kun taas ulkosijaisten muotojen ilmaisema sijaintisuhde on höllempi, aivan ulkosijojen peruserkityksen mukaisesti. Google-haku kuitenkin osoittaa, että erot eivät ole ehdottomia, sillä inessiivillä *sisässä* ja elatiivilla *sisästä* on toisinaan mahdollista ilmasta myös sijaintia rajojen ympäröimällä alueella, ja toisaalta adessiivikin voi joskus ilmaista sijaintia kiintopisteen omalla alueella (17–19); esimerkki 19 on samasta tekstistä kuin esimerkki 15:

(17) Itse hoidin asian selvittämällä sen kolon mistä nuo pikku mönkijät [muurahaiset] ilmaantuivat ja rakentamalla jesse teipistä aidan kyseisen kolon ympärille – – [S]iinä sitten sai aina tietokoneella istuskellessa katsoa kun tiedustelijat palloilivat *aidan sisässä* ja kallasivat koloa josta päästä eteenpäin – –

(<http://murobbs.plaza.fi/yleista-keskustelua/522717-milla-tapan-sokerimuurahaiset-2.html> 25.3.2010)

(18) Saulin pitäisi tehdä jotain sellaista, jolla kansalainen autetaan *piikkilanka-aidan sisästä*.

(<http://www.uusisuomi.fi/kotimaa/32390-niinisto-presidentin-nimitysvalta-kauneusvirhe>
25.3.2010)

(19) Tuon homman tarkoitus oli varmaan pelastaa *aidan sisällä* kasvava pensaskataja.
(<http://www.kylahullutkulkurit.fi/forum/viewtopic.php?f=2&t=391&p=8734> 25.3.2010)

Vaikka tässä tyypissä kaikki sisäsijaiset muodot ovat mahdollisia, on illatiivi tässäkin erillään muusta paradigmastaan: sillä on yhtä hyvin mahdollista ilmaista sekä sijaintia kiintopisteen omalla alueella (20a) että kiintopisteen rajaamalla alueella (21a). Samoissa tehtävissä näyttää toimivan myös ulkosija allatiivi (20b ja 21b).

(20a) Meillä myös laitettiin verkkoaita pensasaidan eteen ei leikattu aita mut kyl olis pitänyt, vaikka sitä yritettiin saada mahdollisimman syväälle *aidan sisään* niin silti pensasaita on nyt vähän liian levee.

(<http://puutarha.net/index.asp?s=/keskustelu/keskustelu.asp?id=7615> 25.3.2010)

(20b) Rajanaapurit kuitenkin tuskin ilahtuvat jos onnistumme tuhoamaan pensasaidat, joten nyt tarvittaisiin hyviä neuvoja miten verkkoaidan saisi "upotettua" *pensasaidan sisälle*.

(<http://puutarha.net/index.asp?s=/keskustelu/keskustelu.asp?id=7615> 25.3.2010)

(21a) Pyry hyppäsi kuin kenguru aidan yli ja päästi sitten mammakoirankin *aidan sisään*.

(<http://www.joenpenkankennel.fi/blogi/2008/09/> 25.3.2010)

(21b) Yli vuosikymmenen kestänyt suunnittelutyö Särkänniemen alueen kohteiden ja palveluiden yhdistämiseksi yhtenäisen *aidan sisälle*, yhden sisäänkäynnin taakse, toteutui vuonna 2001. (<http://www.sarkanniemi.fi/www/sisalto.php?lang=fi&id=69> 25.3.2010)

Tarvittaisiin varsin laaja yhtenäinen tekstiaineisto, jotta tässä kiintopistetyypissä näkyvän *sisä-*grammin sisä- ja ulkosijamuotojen työnjaon voisi selvittää perinpohjaisesti: kovin pieneen aineistoon ei hevin osu montakaan *aidan/muurin sisällä* ~ *sisässä* -tyyppistä tapautta, ja laidattomasta internetistä haettujen esimerkkien perusteella ei vakuuttavia yleisyyspäätelmiä voi

tehdä. Aivan yleisen tason huomioidot toki ovat mahdollisia, kuten se, että elatiivi *sisästä* on ylipäänsä melko vähän käytetty – mikä tiedetään jo pienehkön perusaineistomme pohjalta. Niinpä tässä tilanteessa on luotettava kielitajuun, kun arvioidaan työnjaon jyrkkyyttä. Nähdäksemme olo- ja erosijaisilla muodoilla esimerkkien 17–19 tapainen käyttö edustaa marginaalista tyyppiä, kun taas tulosijaisilla muodoilla työnjako on vapaampi (esim. 20 ja 21).

4) Tilaan johtava kulkutie kiintopisteinä

Erilaisten alueiden rajana toimiville kiintopisteille sukua ovat myös ilmaukset, joissa kiintopisteinä on jonkinlaiseen suljettuun tilaan johtava kulkutie, esim. portti tai ovi. Kuten edellä, rajoitukset koskevat tässäkin ryhmässä inessiivi- ja elatiivimuotojen käyttöä. Koska kulkutie on yksittäinen kappale, sen yhteydessä ei voi syntyä tilaa ympäröivien rajojen kaltaista kaksitulkintaisuutta, jossa sisäsijat ilmaisivat sijaintia kiintopisteen omassa ja ulkosijat kiintopisteen rajaamassa tilassa. Niinpä sisäsijaiset lauseet voivat vaikuttaa kielenvastaisilta, esimerkiksi *Portin sisällä ~ *sisässä on museo; Lasten on oltava ovien sisällä ~ *sisässä ennen pimeää*. Oudolta vaikuttaa myös seuraava Googlella löydetty esimerkki (22) sisäsijan käytöstä ensin mainitussa funktiossa.

(22) Yhtäkkiä sumussa avautui musta portti, jonka läpi tamma käveli. Juuri kun viimeinenkin jouhi oli *portin sisässä*, maisema muuttui äkisti rannaksi.

(<http://www.s8.createphpbb.com/caralia/viewtopic.php?p=6475&sid=bd1393a7a0479b2b2f1e5f9914802039&mforum=caralia> 25.3.2010)

Esimerkki 23 sen sijaan havainnollistaa ulkosijaisen *sisä*-grammin käyttöä ilmaisemassa sijaintia kulkutien takana. Tällaiset kiintopisteet voi nähdä edellisessä jaksossa käsittelemämme kiintopistetyypin alaryhmänä, sillä tilaan johtava kulkutie on tilaa ympäröivän rajan metonyymi. Esimerkeissä 24 ja 25 on tulosijainen grammi, joka voisi aivan yhtä hyvin olla allatiivi kuin illatiivikin. Tulosijaisille muodoille on nimittäin ominaista se, että niitä käytetään

kulkutiekiintopisteiden ilmaisujen yhteydessä enemmän adverbina (25) kuin postpositiona (24).⁶ Kielitajun perusteella voisi arvella, että tähän on vaikuttanut vastakohtaista suhdetta ilmaiseva *ulos*, jota käytetään käytännössä yksinomaan elatiivisijaisen seuralaisen kanssa tai sitten paljaana adverbina (*mennä portista ulos; lähteä ulos*).

(23) Kunhan vain on leirintäalueen *portin sisällä* ennen iltakymmentä.
(<http://www.aamulehti.fi/teema/autot/jutut/37229.shtml> 25.3.2010)

(24) Tuossa ensimmäisessä hälytin pärähtää soimaan, kun *portin sisään* joutuu tiettyä signaalia lähettävä laite. (<http://www.pakkotoisto.com/showthread.php?24984-Tyhmien-kysymysten-kerho/page196> 25.3.2010)

(25) Hänen ainoana vaan perin tärkeänä tehtävänä on estää pallo lentämästä tahi vierimästä *portista sisään*. (<http://www.tips98mustat.com/tips-saannot-potkupallo.htm> 25.3.2010)

Jos muuttujan ja kiintopisteen suhde on sellainen, että myös kulkutiessä itsessään sijaitsemisen tulkinta on mahdollinen, voi sisäsijaistakin grammia käyttää, esim. *Portin sisällä ~ sisässä pesii harmaatiainen*. Tällöin on kyse tavanomaisesta säiliöstä, jota kuvattaessa kaikkia *sisä*-grammin muotoja voi käyttää aivan normaalisti.

5) Sfäärimäiset tilat kiintopisteinä

Edellä käsiteltyihin nähden melko toisentyypinen semanttinen ero koskee yhden tai useamman kiintopisteen ympärille rakentuvia sfäärimäisiä tiloja, joihin sisältyvä hakualue on tavalla tai toisella kiintopiste(id)en vaikutuksen alainen tai se hahmotetaan esimerkiksi kiintopisteiden täyttämäksi, rajoiltaan epämääräiseksi tilaksi (esim. *ilmakehä, magneettikenttä, aurinkokunta*). Sfäärimäiset tilat ovat kolmiulotteisia mutteivät prototyyppisen säiliömäisiä, sillä niillä ei ole selviä rajoja eivätkä ne muodostu yhdestä oliosta. Tällaisten kiintopisteiden yhteydessä luontevia

---

⁶ Vaikka Google-hakujen antamat lukumäärät ovat todella viitteellisiä, tässä tapauksessa ero on niin huomattava, että sillä voi uskoa olevan todistusvoimaakin: "portin sisään" noin 450 osumaa vs. "portista sisään" noin 26 000 osumaa ja "portin sisälle" noin 120 osumaa vs. "portista sisälle" noin 7500 osumaa.

ovat yleensä (taajakäyttöistä illatiivia lukuun ottamatta) vain *sisä*-grammin ulkosijamuodot: *Luotain on vielä aurinkokunnan sisällä ~ ?sisässä; Rautakappale pääsi pois magneettikentän sisältä ~ ?sisästä. Meteoriitti saapuu pian ilmakehän sisälle ~ sisään.* Eron motivaationa saattaa tässä tyypissä olla ulkosijojen ilmaisema suhteen ulkokohtaisuus (Alhoniemi 1979) tai väljyys sisäsijaan verrattuna. Kuten edellä käsittelemämme merkitysoppositiot ovat osoittaneet, *sisä*-grammin sisäsijamuotojen hakualue asettuu lähes aina kiintopisteilmauksen tarkoitteen sisäpuolelle, kun taas ulkosijamuodot voivat ilmaista erilaisia väljemmin kiintopisteeseen suhteutuvia hakualueita. Myös sijainti sfäärimäisessä kiintopisteessä käsitteistetään ilmeisesti siinä määrin väljänä relaationa, että sitä on luontevampaa ilmaista ulkosijalla. Tarkastelemme tätäkin ilmiötä myös Google-haun avulla. Esimerkeissä 26a–c on kiintopisteenä vaikutuspiiri, jonka kuvaus toimii aivan edellä luonnehdittuun tapaan: käytössä ovat ulkosijat adessiivi ja allatiivi ja sisäsija illatiivi. Esimerkki 27 sen sijaa osoittaa, että tämäkään rajoitus ei ole aivan ehdoton, sillä siinä puhutaan maan vetovoiman kehässä (vrt. ilmakehä) sijaitsemisesta inessiivimuodon *sisässä* avulla.

(26a) En usko, että fennovoiman rakentama voimala olisi poikkeuksellisesti sataprosenttisen turvallinen, koska mikään tekniikka ei siihen pysty, enkä haluaisi asua atomivoimalan *vaikutuspiirin sisällä.* (http://www.tem.fi/files/21382/027_Olen_62-vuotias_nainen_....pdf 26.3.2010)

(26b) EU:n ja Naton tuplalaajentumisen seurauksena Euroopan unionin ja Yhdysvaltain voima on nyt työntymässä Venäjän vuosisataisen *vaikutuspiirin sisään.* (http://upi.customer.verkkovaraani.fi/fin/julkaisut/puheenvuorot/_suomi_ajopuuna_suuressa_virrasa/ 26.3.2010)

(26c) Kysyjälle suosittelisin muuttamaan itä-Suomen oikeuden *vaikutuspiirin sisälle.* (<http://www.city.fi/yhteisot/niksit/12241/> 26.3.2010)

(27) "Mutta kuules, Jooseppi", uskalsi kuitenkin Quibus huomauttaa, "olen kuullut sanottavan myöskin, että maapallolla on semmoinen vetovoima, että se vetää luokseen kaikki kappaleet,

jotka *sen vetovoiman kehän sisässä* ovat. Emmekö me siis olisikaan enää maan vetovoiman alaisina?"

(<http://poistyopoydalta.blogspot.com/2008/11/tyko-hagman-matkustus-kuuhun.html> 26.3.2010)

Vaikutuspiirin spatiaalisuus ei aina ole täysin konkreettista: esimerkiksi tapauksessa 26b kiintopiste on ymmärrettävissä abstraktimminkin. Sfäärimäisten tilojen abstraktimpia (sosiaalisia) laajentumia ovat myös tapaukset, joissa kiintopisteenä on ihmis- tai muu kollektiivi, esim. *Sukeltaja on nyt kalaparven sisällä ~ ?sisässä; Poliisilla on ilmiantaja rikolliskoplan sisällä ~ ?sisässä; Näin poliisi saa tietoa suoraan koplan sisältä ~ ?sisästä; Tässä piirteessä esiintyy vaihtelua populaation sisällä ~ ?sisässä; Hallituksen sisältä ~ ?sisästä asiaa ei ole kommentoitu*. Tässäkin tyyppissä illatiivi on poikkeus muihin sisäsijoihin nähden: *Poliisi ujutti ilmiantajan koplan sisään*. Jälleen Google osoittaa, että tällekin huomiolle voi löytää vastaesimerkkejä (28–29). Esimerkissä 29 on huomattava, että siinä on käytetty myös *ulos-*grammia erikoisella tavalla eli postpositiona, mitä se ei ainakaan perinteisesti ole ollut. Tämä saa pohtimaan, näkyisikö siinä käännöksen huolettomuus.

(28) En minäkään usko tuohon kollektiiviseen ajatteluun *parven sisässä*, vaikka se lintuparvessakin siltä näyttää. (<http://www.tiede.fi/keskustelut/tahtitiede-ja-avaruus-f6/miksi-kontaktia-alylliseen-elamaan-ei-ole-tapahtunut-t6361-360.html> 26.3.2010)

(29) Disneyn itsenäisyyttä kannattavaa pääjohtaja Mike Eisneria on yritetty savustaa ulos sekä *hallituksen sisästä* että *talon ulkoa*. (<http://www.digitoday.fi/viihde/2004/02/17/disney-torjui-comcastin-tarjouksen/20047635/66> 25.3.2010)

6) Koostumukseltaan kiinteä kappale kiintopisteenä

Viimeisenä tyyppinä tarkastelemme tapauksia, joissa kiintopisteenä on kiinteä kolmiulotteinen entiteetti, jonka sisäpuolella ei ole onttoa tilaa prototyypin säiliön (esim. laatikko, talo, huone) tapaan. Tällaisella kiintopisteellä on siis selvät ulkorajat mutta ei selvästi rajautuvaa sisäpuolta, jossa hakualue voisi sijaita, vaan sisältyvyysuhteessa hakualueen on sijaittava kiintopisteaineksessa itsessään. Näyttää siltä, että jyrkkiä käyppyseroja ei *sisä-*grammin ulko- ja

sisäsijamuodoilla tällaisten kiintopisteiden yhteydessä olisi: esimerkiksi karies voi olla *hampaan sisässä* tai *sisällä* ja mauste voi imeytyä *perunan sisään* tai *sisälle*. Mainittakoon, että perusaineistomme postpositioesiintymien ainoa ablatiivitapaus kuuluu tähän ryhmään (30):

(30) 'Syräm'puuta tai simmost jottai sihen- ai "haetti ni 'syrämpuuks sanottii simmost kum 'puun 'sisält sit 'tuli ennen kom "pereikin 'tehti ni./ (LA Koski T1 1471 317)

Toisinaan grammin sijamuodoilla saattaa olla myös sellainen merkitysero, että sisäsija ilmaisee tilannetta, jossa pinta esimerkiksi joustaa ja antaa periksi ilman, että muuttuja siirtyisi pinnan läpi kiintopisteen sisäpuolelle: esimerkiksi istuja voi *vajota syvälle nojatuolin ~ sohvan sisään*. Ulkosija sen sijaan ilmaisisi ennemmin tilannetta, jossa kiintopiste onkin käsitteistetty säiliönä, vaikka sen prototyypiseen olemukseen ei säiliömäisyys kuulukaan.⁷ Tämä ero näyttää motivoivan sisäsijamuodon käyttöä esimerkissä 31, jossa adessiivi *sisällä* merkitsisi 'silmit pään sisällä, näkymättä kasvojen pinnalle'; vastaava esimerkki on Googlen avulla löydetty 32.

(31) Niin 'siäl "Sipilän 'emäntä/ se- [Helsteeni] ol semmoin 'iso 'mies ja sen [Sipilän emännän] on ollus 'silmit niim 'pään 'sisäs viel/ nin/ se "pelästy sit/ 'Helsteenii niin että se/ putkaht oikeij ja./ (LA Iitti 3721 201)

(32) Samalla minä vajosin syvemmälle *sohvan sisään* ja leikin näkymätöntä.

(<http://blogs.kilroytravels.fi/matkakuume/blog/new-zealand/oamaru/2010-02-17%2003:37:57> 26.3.2010)

Esimerkki 33 näyttää jälleen, että edellä hahmoteltu ero ei ole ehdoton. Esimerkki voidaan toisaalta ymmärtää myös niin, että henkilö haluaa kirjaimellisesti vajota sohvan sisäpuolelle

---

⁷ Näin voi toki toimia myös sisäsijainen muoto, sillä tavanomaisen säiliön kuvauksen yhteydessähän voi käyttää kaikkia *sisä*-grammin muotoja; vertaa seuraavia:

(a) Eilen illalla tajusin, että kissa kiipeää sohvan alta *sohvan sisään* ja kynsii siellä sohvaa.

(<http://www.createphbb.com/kissat/viewtopic.php?t=507&sid=6ce1f99f9ce844132856fbe2e9140187&mforum=kissat> 26.3.2010)

(b) Tähän väliin pitää ilmeisesti kertoa pieni tarina siitä, miten minun passini todennäköisesti joutui *sohvan sisälle*. (<http://helieta.blogspot.com/> 26.3.2010)

näkymättömiin (vrt. *vajota maan alle*), eikä pelkästään syvemmälle sohvan periksi antavaan pintaan.

(33) Vajoan *sohvan sisälle* myötähäpeästä. (<http://kaksplus.fi/keskustelu/t1380301> 26.3.2010)

Kiinteät kolmiulotteiset kappaleet käsitteistetään toisinaan helposti tavanomaisten säiliöiden tapaan, jolloin käyttörajoituksia eri muotojen välillä ei ole. Poikkeuksena tästä ovat tapaukset, joissa on mahdollista syntyä kaksitulkintaisuus merkitysten 'tiivis yhteys kiintopisteen pintaan' ja 'sisällä säiliömäisessä kiintopisteessä' välillä. Näissä tapauksissa inessiivi- ja elatiivimuodot ilmaisevat tiivistä yhteyttä.

Päätelmiä

Edellä olemme käsitelleet *sisä*-grammin ulko- ja sisäsijamuotojen käyppöys- ja merkityseroja erilaisten kiintopistetyyppien yhteydessä. Olemme käyttäneet menetelminä sekä omaa kieli-intuitiotamme, rajatun tekstiaineiston (Lauseopin arkisto) tulosten analyysia että erilaisten tapausten täsmähakuja internetistä Google-hakukoneen avulla. Menetelmät täydentävät toisiaan useammallakin tavalla: Pienikin rajattu tekstiaineisto antaa kuvan siitä, millaisia ovat eri muotojen käyttöiheydet, ja ennen kaikkea siitä, missä kieliopillisissa tehtävissä eri muotoja käytetään. Aikaisemman tutkimuksen perusteella *sisä*-grammin peruskäyttöyhteydet tunnetaan (Ojutkangas 2008), ja kielitajun perusteella on mahdollista selvittää näistä eri tavoin poikkeavia ympäristöjä, joissa eri muotojen esiintyminen ei tunnu luontevalta. Google-hakujen avulla on mahdollista hakea sekä vahvistusta että vastaesimerkkejä kielitajuun pohjautuville päätelmille grammin eri muotojen käyttörajoituksista. Yleinen linja on, että kielitajun perusteella olimme valmiit pitämään rajoituksia tiukempina kuin millaisiksi ne internetmateriaalin perusteella osoittautuivat. Lisäksi sekä rajatun tekstiaineiston että Google-hakujen avulla voi tulla esiin yksittäisiä, itse keksittyjä esimerkkejä laajempia tekstiyhteyksiä, joiden avulla saa lisävalaistusta grammien käyttöehtoihin.

Lienee selvää, ettei lyhyt tarkastelumme kata kaikkia *sisä*-grammin muotojen käyttöeroja spatiaalisessakaan merkityskentässä, emmekä edellä ole edes pohtineet vastaavia eroja

esimerkiksi grammin temporaalisissa käytöissä. Tarkastelu kuitenkin riittänee osoittamaan ainakin sen, etteivät grammin sisä- ja ulkosijamuodot ole synonyymisia, vaan niiden välillä on melko selviäkin eroja, jotka kuitenkin reaalistuvat vain tiettyjen kiintopistetyyppien yhteydessä. Esitämme nämä kiintopistetyypit vielä alla listan muodossa:

- 1) Rajattu kaksiulotteinen pinta tai väylä kiintopisteenä (kenttä, kiitorata): vain ulkosijamuodot ja illatiivi luontevia; myös illatiivin käytössä joitakin rajoituksia.
- 2) Yläosastaan avoimet säiliöt kiintopisteenä (kehä, astia): vain ulkosijamuodot ja illatiivi luontevia.
- 3) Tilaa ympäröivät rajat kiintopisteenä (muuri, aita): ulkosijamuotojen merkitys 'sijainti kiintopisteen rajaamalla alueella', sisäsijamuotojen merkitys 'sijainti kiintopisteen omalla alueella'.
- 4) Tilaan johtava kulkutie kiintopisteenä (ovi, portti): vain ulkosijamuodot ja illatiivi luontevia; tulosijoja käytetään ennen kaikkea adverbina.
- 5) Sfäärimäiset tilat kiintopisteenä (aurinkokunta, magneettikenttä): vain ulkosijamuodot ja illatiivi luontevia.
- 6) Kiintopisteenä koostumukseltaan kiinteä kappale (puu, kallio): ei rajoituksia, mutta mahdollinen merkitysero sisäsijojen ('tiivissä kontaktissa kiintopisteen pintaan') ja ulkosijojen ('sisällä säiliönä käsitteistetyssä kiintopisteessä') välillä.

Tarkasteltujen esimerkkien pohjalta nousee ensinnäkin se havainto, että *sisä*-grammin sisäsijamuodot vaativat kiintopisteeltä selkeämmin kolmiulotteisuutta ja säiliömäisyyttä, kun taas ulkosijat sopivat myös esim. yläpinnaltaan avointen ja jopa kaksiulotteisten pintamaisten kiintopisteiden yhteyteen. Tällöin sisällä oleminen ei tarkoitaakaan kolmiulotteisessa tilassa olemista vaan kaksiulotteisen pinnan rajojen sisäpuolella pysymistä. Jos tätä eroa suhteuttaa sisä- ja ulkosijojen yleisiin funktioeroihin, huomaa helposti, että ero on sopusoinnussa sijojen yleisten merkityserojen kanssa: pinnalla sijaitsemistahan ilmaistaan yleensäkin ulkosijalla myös siinä tapauksessa, että pinta on jonkinlaisten rajojen ympäröimä alue. Kieliopillistumisnäkökulmasta tätä voi pitää aivan odotuksenmukaisena, sillä on tyypillistä, että kieliopillistuvan elementin alkuperäinen merkitys säilyy jollakin tasolla, vaikka elementin funktio muuttuu (esim. Hopper 1991: 22; König & Heine 2003: 139–141).

Grammin muotojen ja pelkkien paikallissijojen funktiot eivät kuitenkaan ole täysin yhtenevät. Esimerkiksi kaukalossa olemista voidaan ilmaista pelkällä sisäsijalla, joka ilmentää sen hahmotusta kolmiulotteiseksi tilaksi, mutta *sisä*-grammilta tämä kiintopiste edellyttää pikemminkin ulkosijamuotoa (*kaukalon sisällä*). Toiseksi *sisä*-grammin sisäsijamuodot tuntuvat vaativan kiintopisteeltä myös selvempää rajaisuutta kuin ulkosijamuodot; tästä syystä sisäsijamuodot eivät ole luontevia sfäärimäisten (*aurinkokunta*) ja useiden entiteettien muodostamista kollektiiveista koostuvien (*kalaparvi*) kiintopisteiden yhteydessä eivätkä silloinkaan, kun kiintopiste ei ole kaikista suunnista suljettu säiliö (*kulho*). Mikäli grammia jälleen verrataan kyseisiä kiintopisteitä ilmaisevien substantiivien omiin paikallissijamuotoihin, voidaan huomata selviä eroja, mutta tässä tapauksessa grammia suunnilleen vastaava paikallissijamuoto olisi sisäsija (*aurinkokunnassa, rikolliskoplassa, kulhossa*) eikä ulkosija kuten pintamaisten kiintopisteiden yhteydessä edellä.

Kuudes edellä tarkasteltu kiintopistetyyppi taas viittaa siihen, että grammin sisäsijainen muoto saattaa joissain tapauksissa ilmaista muuttujan kiinteää suhdetta kiintopisteen pinnan kanssa (tyyppi *silmät olivat syvällä pään sisässä*), jolloin sen funktio tuo mieleen pelkällä sisäsijalla ilmaistavan kiinteän suhteen (*silmät olivat syvällä päässä*). Huomattakoon kuitenkin, että 'syvyyden' merkitystä adpositiorakenne pystyy tässä ilmaisemaan yksinäänkin (*Silmät olivat pään sisässä*), kun taas paikallissijamuoto edellyttää lauseeseen tätä merkitystä nimenomaan ilmaisevaa elementtiä *syvällä*, jota ilman lause *Silmät olivat päässä* ei tällaista tulkintaa saisi. Kiinteän suhteen ilmaukseksi *sisä*-grammin muodot voidaan ymmärtää myös tyypissä *kulhon sisässä* ('kiinni sisäpinnassa') vs. *kulhon sisällä* 'sisäpuolella'.

On vielä korostettava, että vaikka edellä on vertailtu grammeja paikoin vastaavien kiintopistesubstantiivien omiin paikallissijamuotoihin, emme halua väittää, että nämä konstruktiot olisivat synonyymisia. Esimerkiksi tyypissä *Lehmien on pysyttävä laitumella ~ laitumen sisällä* grammi korostaa kiintopisteen rajoja selvemmin kuin pelkkä adessiivimuoto *laitumella*: adpositioversiossa kysymys on siitä, että lehmät eivät saa ylittää laitumen rajoja, adessiivin yhteydessä taas väljemmin rajautuvasta paikasta (esim. ovatko lehmät laitumella vai navetassa). Ylipäätään paikallissijojen rikas polysemia aiheuttaa sen, että grammien avulla

ilmaistava suhde on tavallisesti yksiselitteisempi ja yksitulkintaisempi kuin substantiivin omalla paikallissijamuodolla ilmaistu.

Grammien käyttöeron perusteella syntyy hypoteesi, että *sisässä* ja *sisästä* voisivat olla iältään nuorempia kuin *sisällä* ja *sisältä*: sisäsijaiset muodot sopivat paremmin silloin, kun kiintopisteenä on konkreettinen säiliö tai aines, mutta huonommin silloin, kun kiintopiste on säiliönä epäprototyypinen. Kiintoisaa on myös se, että illatiivimuoto on selvästi irtautunut tällaisista muista sisäsijamuotoja koskevista rajoituksista. Grammin muotojen käyttöfrekvenssit viittaavatkin siihen mahdollisuuteen, että syntymässä on sekaparadigma, jossa tilaan siirtymistä ilmaisee ensisijaisesti illatiivi *sisään* ja vasta toissijaisesti allatiivi *sisälle*, kun taas tilassa olemista ja sieltä poistumista ilmaisevat ensisijaisesti ulkosijamuodot *sisällä* ja *sisältä*. Ulkosijamuotojen mahdollisen vanhemmuuden puolesta puhuisi sekin, että niillä on usein leksikaalistuneen tapainen merkitys 'kotona, huoneessa'.

Käsitellessämme grammin eri muotojen kielipillisiä eroja totesimme, että ulkosijamuotoja käytetään yleisemmin adverbeina kuin adpositioina, ja kokonaisuudessaankin *sisä*-grammia käytetään useammin adverbina kuin adpositiona (taulukko 3; Ojutkangas 2008: 394–398). Ojutkankaan (mas.) mukaan adverbikäyttö on keskeistä *sisä*-grammille, koska sillä on itsessään kyky viitata täsmälleen kiintopisteen varaamaan tilaan. Adverbikäytön korostuminen ja ulkosijamuotojen rooli tässä käytössä sopivat hyvin yhteen sen oletuksen kanssa, että grammin ulkosijamuodot ovat sisäsijamuotoja vanhempia. *Sisä*-grammin adverbikäyttöä voi tukea myös sen keskeisen vastakohtan eli *ulko*-grammin käyttö lähes yksinomaan adverbina ja kvasiadpositiona (*ulko*-grammista Ojutkangas, tulossa).

Mihin sitten *sisään*-illatiivin tiheä käyttö ja erottautuminen muista sisäsijaisista muodoista voisi perustua? Ilmaisihan allatiivi toisena tulosijana saman kuin illatiivikin. Yksinkertaisia muotoon perustuvia syitä voivat olla illatiivimuodon lyhemmyys (*sisään* on kaksi- ja *sisälle* kolmitavuinen) sekä muodon yksiselitteisyys, koska ulkosijoilla adessiivin ja allatiivin yhteen lankeaminen on mahdollista loppuvokaalin heittymisen seurauksena (→ *sisäl*). Toisaalta olo- ja tulosijan yhteen lankeaminen on maailman kielissä tavallista; tyypillistä on, että verbi vastaa niiden välisen eron ilmaisemisesta (Creissels 2006; DeLancey 1997: 62–63, 2003: 60–61).

Lienee mahdollista, että *sisään*-muodon tukena on myös illatiivin yleinen käyttöfrekvenssi, joka on paljon allatiivia suurempi (vrt. ISK s. 1179 ja lista edellä).

Sisä-grammin käyttöparadigma on kokonaisuudessaan vahvasti tulosijaisuuteen painottunut (taulukko 1); ero sijojen yleiseen frekvenssiin on selvä. Saman havainnon voi itse asiassa tehdä Lauseopin arkiston materiaalin perusteella myös muista keskeisiä sijaintisuhteita ilmaisevista grammeista: tulosijaiset muodot *alle*, *päälle*, *eteen* ja *ulos* ovat kaikki paradigmojensa taajimmin käytettyjä jäseniä (*taakse* on tästä linjasta poikkeus). Tämä voinee ainakin osaksi pohjautua siihen, että grammeilla sijaintia kuvataan tarkemmin kuin sijamuodoilla. Tarkemmassa, kooltaan pienempään, esinemäiseen kiintopisteeseen suhteutuvassa sijainnin kuvauksessa määränpään suuntautuvan liikkeen rooli voi nousta keskeisemmäksi kuin silloin, kun sijaintia kuvataan suurpiirteisemmin ja suhteessa laajempaan, aluemaiseen kiintopisteeseen. (Ojutkangas 2008: 390–391.) Talmy (2000: 265–279, 306–307) mukaan ihmiselle on tyypillistä olettaa kuvattavan tilanteen lähtökohdan käyvän ilmi kontekstista, jättää välivaiheet esimerkiksi liikeradalla täysin taka-alalle (ja siten ilman kielellistä ilmaisua) ja pitää päämäärä pysyvänä, vaikka keinot sen saavuttamiseksi vaihtuisivatkin. Grammien tulosijoihin painottuva käyttö on sopisoinnussa näiden seikkojen kanssa.

Sisä-grammin eri muotojen analyysi osoittaa, että täydellistä synonymiaa ei sen sisä- ja ulkosijaisten muotojen välillä vallitse. Tärkeä sijasarjoja erottava tekijä on paikallissijojen omat perusmerkitykset, tiiviin yhteyden ja ulkokohtaisuuden ilmaiseminen. Paikallissijojen merkityserot eivät siis suinkaan aina neutraloidu adpositioissa, vaan tehtävät säilyvät erityisesti silloin, kun kuvattavana on prototyyppisestä tilanteesta eroava tai siitä eroavalla tavalla käsitteistetty tilanne.

Lähteet

- ALHONIEMI, ALHO 1979: Suomen kielen *l*- ja *s*-sijojen oppositiosta. – *Sanomia. Juhlakirja Eeva Kangasmaa-Minnin 60-vuotispäiväksi 14.4.1979* s. 89–105. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 9. Turku: Turun yliopisto.
- 1988: Postpositiorakenteiden synkroniaa ja diakroniaa. – *Sananjalka* 30 s. 27–44.

- COVENTRY, KENNY R. – PRAT-SALA, MERCÈ 2001: Object-specific function, geometry, and the comprehension of *in* and *on*. – *European Journal of Cognitive Psychology* 13 s. 509–528.
- CREISSELS, DENIS 2006: Encoding the distinction between location, source and destination: A typological study. – Maya Hickmann & Stéphane Robert (toim.), *Space in languages. Linguistic systems and cognitive categories* s. 19–28 Amsterdam: John Benjamins.
- DELANCEY, SCOTT 1997: Grammaticalization and the gradience of categories: Relator nouns and postpositions in Tibetan and Burmese. – Joan Bybee, John Haiman & Sandra A. Thompson (toim.), *Essays on language function and language type* s. 51–69. Amsterdam: John Benjamins.
- 2003: Location and direction in Klamath. – Erin Shay & Uwe Seibert (toim.), s. 59–90.
- GRÜNTAL, RIHO 2003. *Finnic adpositions and cases in change*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 244. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- HELASVUO, MARJA-LIISA – CAMPBELL, LYLE (toim.) 2006: *Grammar from the human perspective: Case, space and person in Finnish*. Amsterdam: John Benjamins.
- HOPPER, PAUL J. 1991: On some principles of grammaticalization. – Elizabeth C. Traugott & Bernd Heine (toim.), *Approaches to grammaticalization*. Volume 1: *Focus on theoretical and methodological issues* s. 17–35. Amsterdam: John Benjamins.
- HUUMO, TUOMAS – OJUTKANGAS, KRISTA 2006: An introduction to Finnish spatial relations: Local cases and adpositions. – Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.), s. 11–20.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KS = MOT *Kielitoimiston sanakirja 2.0*. <http://mot.kielikone.fi/mot/turkuyo/netmot.exe> 25.3.2010.
- KÖNIG, CRISTA – HEINE, BERND 2003: Location and motion in !Xun (Namibia). – Erin Shay & Uwe Seibert (toim.), s. 129–150.
- LA = *Lauseopin arkisto*. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos, suomen kieli. Internetsivu http://olaui.suo.utu.fi/%7Elauseopin_arkisto/.
- LAKOFF, GEORGE 1987: *Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: Chicago University Press.

- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of Cognitive Grammar. Volume 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- LIU, MEI-CHUN 2003: Motion, direction and spatial configuration: A lexical semantic study of 'hang' verbs in Mandarin. – Erin Shay & Uwe Seibert (toim.), s. 177–188.
- NS = *Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- OJUTKANGAS, KRISTA 2001: *Ruumiinosannimien kieliopillistuminen suomessa ja virossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 845. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2005: Viittauskehukset ja tarkastelunäkökulma – miten sijaintia perusakselilla kuvataan? – *Virittäjä* 109 s. 525–551.
- 2006: Spatial axes in language and conceptualization: The case of bidirectional constructions. – Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.), s. 21–39.
- 2008: Mihin suomessa tarvitaan *sisä*-grammeja? – *Virittäjä* 112 s. 382–400.
- tulossa: Ikkuna *ulos*. Suomen *ulko*-grammit ja huomion ikkunoiminen.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAWLAK, NINA 2003: Locative prepositions in Chadic: Lexical or grammatical morphemes. – Erin Shay & Uwe Seibert (toim.), s. 235–254.
- PUSTET, REGINA 2003: Prototype effects in discourse and the synonymy issue: Two Lakota postpositions. – *Cognitive Linguistics* 14 s. 349–378.
- PÄIVIÖ, PIA 2007: *Suomen kielen asti ja saakka. Terminatiivisten partikkelien synonymia, merkitys, käyttö ja kehitys sekä asema kieliopissa*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 75. Turku: Turun yliopisto.
- ROOD, DAVID 2003: Two Lakhota locatives and the role of introspection in linguistic analysis. – Erin Shay & Uwe Seibert (toim.), s. 255–258.
- SHAY, ERIN – SEIBERT, UWE (toim.) 2003: *Motion, direction and location in languages*. Amsterdam: John Benjamins.
- SINHA, CHRIS – KUTEVA, TANIA 1995: Distributed spatial semantics. – *Nordic Journal of Linguistics* 18 s. 167–199.
- SUUTARI, TONI 2006: Body part names and grammaticalization. – Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.), s. 101–128.

SVOROU, SOTERIA 2002: Semantic constraints in the grammaticalization of locative constructions. – Ilse Wischer & Gabrielle Diewald (toim.), *New reflections on grammaticalization* s. 121–142. Amsterdam: John Benjamins.

TALMY, LEONARD 2000: *Toward a cognitive semantics. Volume 1: Concept structuring systems*. Cambridge: MIT Press.

Krista Ojutkangas: krioju@utu.fi

Suomen kieli

20014 Turun yliopisto

Tuomas Huumo: tuomas.huumo@ut.ee

Tartu Ülikool, soome-ugri osakond

Ülikooli 18

50090 Tartu

Viro